

FAȚETE ALE UNOR NAUFRAGII: FOC

Lect. univ. dr. Lucian Vasile BĂGIU
 Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

„Toate naufragiile devin același naufragiu, toți naufragiații, același naufragiat, ars de soare, singur, înveșmântat în pieile animalelor pe care le-a omorât. Adevărul care face ca povestea să fie numai a ta, care te deosebește de bătrânul marinăr de lângă foc, care țese basme cu monștri marini și sirene, e alcătuit dintr-o mie de amănunte care azi pot să nu pară importante...”¹

(Susan Barton către Robinson Cruso)
 J. M. Coetzee, *Foe*

Abstract. *The essay is a comparative analysis of the function and meaning of fire into three novels dealing with shipwrecks and outcasts: Golding's Lord of the Flies (1954), Tournier's Friday, or The Other Island (1967), Coetzee's Foe (1986). In Lord of the Flies fire is a suffocating, obsessive, assiduous occurrence of the internal history; thus it may be looked upon as the main character or at least the central metaphor of the novel (together alongside and opposing the pig head). It formally and consistently performs the major role of signalization in order to be rescued, but other functions are also expressed: of psychological comfort, of a tool for cooking game pigs, of complete destruction of the island (and, implicitly, of life). Around the meaning of fire, two antagonistic, irreconcilable worlds of light and darkness clash, with the inherent victory of the latter. In Friday, or The Other Island, there is a triple functionality of fire: as a tool for cooking food, for psychological relaxation and as a saving signal; none will have an assiduous expression in the pages of the novel. It is transitorily expressed as a way of cooking food, it is quickly abandoned in the logic of the useless saving signal, and the function of psychological relaxation acquires an unexpected valence in the form of the use of the pipe which, accidentally, will trigger a saving explosion. In Foe the only one who seems to maintain the fire (for cooking) is Friday, and thus we find ourselves in the paradigm of the metaphor of the black race kept in ignorance and bluntness, exploited by the white "civilized" race strictly in accordance with material needs, the exploitation of wood for fire being such a mirror construction. But the references to the source and way of maintaining the fire are vague, thereby suggesting the predominant theme of the novel: the impossibility of authentic communication. It is a manifestly incomplete history, awaiting its omniscient and omnipotent author, the one who knows and can make fire, Friday, to be told in full.*

Keywords: *fire, outcast, island, history, civilization, savagery, salvation, truth*

1. William Golding, *Împăratul muștelor*, 1954

Focul este o prezență asiduă, obsesivă, sufocantă a istoriei interne, putând fi considerat personajul principal sau, cel puțin, metafora centrală a romanului

¹ J.M. Coetzee, *Foe*. Traducere din engleză de Irina Horea, Humanitas fiction, 2016, p. 20.

(alături de și în opoziție cu capul de porc). Formal, cu sensul literal, este pentru prima dată menționat de Ralph, în contextul în care încearcă să instituie unele reguli și reperi elementare ale traiului cotidian civilizată, cea mai importantă dintre acestea fiind, în perspectiva sa, întreținerea unui foc perpetuu pe vârful muntelui, pentru ca astfel să poată fi zăriți și salvați de un eventual vapor al oamenilor mari. „Așa că trebuie să facem fum pe vârful muntelui! Să aprindem un foc!”² Pentru început toți copiii sunt entuziasmați de idee, însă pe tot parcursul diegezei vom asista la lupta lui Ralph, interminabilă, chinuitoare, epuizantă și lipsită de sorți de izbândă, de a le reaminti și de a-i convinge pe toți ceilalți cu privire la necesitatea păstrării acestei înțelegeri inițiale. Deocamdată, ajunși pe vârful muntelui, conștientizează, cu toții, încurcați, în fața unui morman de lemne adunate, că nu au cum să aprindă focul, fiind evocate, timid și cu oarecare jenă, bețele frecate ipotetic și chibriturile absente. Piggy, miop, purtător al unor ochelari cu lentile groase, în care se reflectă lumina soarelui de seară, este și el prezent, iar Jack e cel care are ideea aparent genială a ieșirii facile din impas: „- Ochelarii lui – să-i folosim ca lupe!”³, Ralph fiind cel care aprinde astfel focul. Autorul introduce aici o idee de subtext: Piggy, posesor al unui handicap fizic grav, care îl face vulnerabil și complet neajutorat, dar posesor și al unei inteligențe obiective, al unor vaste cunoștințe și al unor imbatabile judecăți raționale de valoare este cel care formal le procură tuturor modalitatea, instrumentul supraviețuirii, prin aceasta civilizația umană înlăturând tenebrele. Va fi al doilea ucis.

Pe de altă parte, involuntar, Golding face aici și o flagrantă eroare științifică, ochelarii unui miop, cu dioptrii minus, nefiind potriviți pentru aprinderea focului, care e posibilă în cazul unor lentile cu dioptrii plus, cum ar fi o lupă. Autorul nu pare a fi conștient, întrucât reiterează tehnica aprinderii focului de nu mai puțin de patru ori: de către Ralph, pe munte, după ce focul fusese lăsat să se stingă de Jack și vânătorii săi tocmai când, fatal, un vapor trecuse în largul îndepărtat al coastelor insulei (p. 82); de către Piggy (probabil, sau, eventual, Ralph), pe plajă, după ce vârful muntelui devenise zonă tabu din cauza prezumatei prezențe a fiarei, iar Jack tocmai luase decizia de a-i abandona, pentru a-și întemeia propriul trib de vânători sălbatici (p. 148); de către Ralph, pe plajă, după teribila noapte a furtunii în care Simon fusese confundat cu fiara apărând din beznă și omorât cu sălbăticie de întreg tribul (p. 184); de către trib (probabil, Jack), la fort, după ce ochelarii îi fuseseră furați lui Piggy, noaptea, de trei băieți mascați sosiți incognito în desant de la fort (Maurice, Roger și liderul Jack) („Fum!”, p. 198). Contabilizând, focul este explicit aprins de cinci ori folosind ochelarii lui Piggy, de către Ralph, Piggy și Jack, pe munte, pe plajă, în fort. Însă nu e nici pe departe singurul tip de ocurență a focului în istoria romanului.

Există, în câteva rânduri, prolepse ale ipostazei finale a focului, când întreaga insulă va fi intenționat incendiată de tribul de copii sălbaticiți, în încercarea lor feroce de a-l vâna și ucide pe Ralph. Încă de la prima aprindere a focului, rezultatul eludează intenționalitatea unui fum constant semnalizator,

² William Golding, *Împăratul muștelor*, Humanitas fiction, 2017, p. 42.

³ *Ibidem*, p. 45.

băieții, surescitați și nepricepuți, creând o vâlvătaie uriașă și efemeră. „Viața devenise o întrecere cu focul”⁴ ne informează naratorul, cuvinte premonitorii pentru Ralph, hăituit peste aproape două sute de pagini, într-o cursă contra cronometru de a nu fi înghițit de flăcări, de fum și de sulilele foștilor săi prieteni. Deocamdată vâlvătaia se stinge de la sine, iar Ralph și Piggy constată că nu a fost un foc bun. După doar câteva pagini, întreaga pădure ia foc spontan, iar băieții sunt, desigur, impresionați și entuziasmați, mai puțin cerebralul Piggy, pe care îl ignoră toți, sau, cel mult, e respins cu brutalitate: „Uite, ați dat foc la întreaga insulă. N-o să fim caraghioși dacă arde insula?”⁵. Este exact ceea ce se va întâmpla pe ultimele pagini ale romanului, când însă Piggy nu va mai fi în viață, Ralph rămânând singurul martor al apocalipsei: „În spatele lui, întreaga insulă se zguduia din cauza focului.”⁶; „Insula se calcinase, Simon murise, iar Jack...”⁷.

Focul are, însă, în principiu și cu predilecție, valențe pozitive. De două ori este exprimată funcția de confort psihologic a acestuia. Gemenii Eric și Sam adorm la post noaptea în vârful muntelui, iar focul semnalizator se stinge. Ei fac eforturi susținute pentru a-l reaprinde, cu iască, crenguțe și suflu, din rațiuni mult mai prozaice decât semnalizarea, exprimate ca atare: este frig și este întuneric (p. 110). Mult mai târziu, după destrămarea completă a comunității pentru care luptase cu abnegație și statornicie, Ralph, rămas pe plajă doar în compania lui Piggy și a gemenilor, aprinde pentru ultima oară focul și meditează: „Pentru prima oară, recunoscuse dubla funcție a focului. Trebuia, firește, să înalțe spre cer o coloană de fum ca semnal, dar era și un cămin și o consolare când adormeau.”⁸

Dincolo de acestea focul îndeplinește un rol constant de-a lungul romanului, apelul tot mai disperat la evocarea necesității menținerii acestuia mereu arzând fiind un leit-motiv metaforic, exprimă fidelitatea lui Ralph față de ideea că vor fi, în cele din urmă, salvați.

Destul de curând după ce Ralph și Jack stabiliseră, de comun acord, ca „vânătorii” lui Jack (membrii corului) să fie responsabili cu menținerea focului, această îndeletnicire devine motiv de disensiune între cei doi lideri. „– Atâta vreme cât vânătorii tăi au grijă de foc... - Tu și focul ăla!”⁹ Jack neglijează aspectul întreținerii focului, fiind preocupat exclusiv și obsesiv de vânarea porcilor sălbatici, iar inevitabilul se produce, focul se stinge exact când, în zare, se întrevede un vapor, salvarea, spre disperarea lui Ralph: „- Au lăsat să se stingă blestematul ăsta de foc!”¹⁰. Acesta îi reproșează neglijența vehement, public, repetat, unui Jack entuziasmat pentru că tocmai ce vânașe primul porc: „- Ați lăsat să se stingă focul! (...) – Ați lăsat să se stingă focul! (...) – Tu și animalele tale ucise, Jack Merridew!”

⁴ *Ibidem*, p. 46.

⁵ *Ibidem*, p. 51.

⁶ *Ibidem*, p. 228.

⁷ *Ibidem*, p. 229.

⁸ *Ibidem*, p. 184.

⁹ *Ibidem*, p. 60.

¹⁰ *Ibidem*, p. 76.

Tu și vânătoarea ta!”¹¹ Este momentul unei irevocabile rupturi, inevitabilă, însă cu consecințe tragice, pentru toți.

Preocuparea lui Ralph, de la bun început, este aceea de a se asigura că focul arde constant, pentru a le oferi tuturor copiilor o șansă ipotetică de a fi salvați: „- Trebuie să alegem pe câțiva care să se îngrijească de foc.”¹² Nu e nici pe departe singura responsabilitate pe care și-o asumă, însă aceasta e primordială, nu va abdica niciodată de la ea, într-un crescendo al haosului care se instaurează treptat, dar sigur, în comunitatea copiilor sălbaticiți. Apelul dramatic, tot mai disperat al lui Ralph poate fi ușor dedus din contabilizarea unui lung șir de enunțuri ferme, interogații retorice, muștrări nedumerite, strigăte deznădăjduite, implorări persuasive: „Focul e lucrul cel mai important pe insulă. Cum o să fim salvați dacă nu ținem un foc aprins ? Poate doar din noroc. E așa de greu de făcut focul? / Întinse un braț. / – Ia uitați-vă la noi! Suntem o droaie! Și totuși, nu reușim să ținem un foc aprins ca să scoată fum. Nu pricepeți? Nu pricepeți că... mai bine murim decât să lăsăm focul să se stingă? (...) focul e mai important decât porcul”¹³; „... lipsa generală de înțelegere că focul era elementul cel mai important”¹⁴; „și ce se întâmplă cu focul?”¹⁵; „Am mai spus că focul e lucrul cel mai important. Acum focul trebuie să se fi stins...”¹⁶; fumul este „cel mai important lucru pe care-l avem de făcut”¹⁷; „Nu se zărește fum deloc. S-ar putea să fie un vapor acolo în depărtare. Ați înnebunit cu toții?”¹⁸; „trebuie să aprindem focul din nou”¹⁹; „Nu putem aprinde un foc de semnalizare... Suntem înfrânți.”²⁰; „Dar nimeni nu înțelege însemnătatea focului. (...) Fără fum, o să murim aici, nu? (...) Nu suntem în stare să ținem un foc aprins.”²¹; „Focul e lucrul cel mai important. Fără foc nu putem fi salvați. Și mie mi-ar plăcea să mă vopsesc ca un războinic și să fac pe sălbaticul. Dar trebuie să ținem focul aprins. Focul e lucrul cel mai important pe insulă, fiindcă... fiindcă... / Piggy îi șopti grăbit: - Salvarea. / - Ah, da. Fără foc, nu putem fi salvați. Așa că trebuie să stăm lângă foc, ca să scoată fum.”²²; „Și trebuia să ținem focul aprins. (...) Ce facem cu focul?”²³; „Nu suntem de ajuns ca să ținem focul aprins.”²⁴; „Trebuie să-l ținem aprins! (...) Ralph încercă să-și amintească. Focul folosea la ceva. La ceva de-o importanță covârșitoare.”²⁵; „Să lăsăm focul să se stingă atunci în noaptea asta.”²⁶; „Doar un

¹¹ *Ibidem*, p. 78-79.

¹² *Ibidem*, p. 48.

¹³ *Ibidem*, p. 91.

¹⁴ *Ibidem*, p. 100.

¹⁵ *Ibidem*, p. 115.

¹⁶ *Ibidem*, p. 116.

¹⁷ *Ibidem*, p. 121.

¹⁸ *Ibidem*, p. 123.

¹⁹ *Ibidem*, p. 132.

²⁰ *Ibidem*, p. 142.

²¹ *Ibidem*, p. 158.

²² *Ibidem*, p. 161.

²³ *Ibidem*, p. 171.

²⁴ *Ibidem*, p. 179.

²⁵ *Ibidem*, p. 185.

foc obișnuit. Credeți că putem să-l aprindem, nu? Doar un semnal de fum, ca să fim salvați.”²⁷; „Fum, spuse el, avem nevoie de fum. (...) Am spus «fum»! Trebuie să avem fum!”²⁸; „Am venit să văd ce se întâmplă cu focul, spuse Ralph”²⁹; „Singura speranță e să ținem un foc pe post de semnal, cât e lumină, ca să se vadă. S-ar putea ca un vapor să observe fumul, să vină să ne salveze și să ne ducă acasă. Fără fumul acela, trebuie să așteptăm să treacă întâmplător un vapor. S-ar putea să așteptăm ani de zile, până îmbătrânim.”³⁰; „Nici un foc! Nici un fum! Nici o salvare!”³¹; „N-am vrut decât să țin focul aprins!”³².

Vorbele lui Ralph sună a incantație, a melopee, ca un *Tatăl Nostru* la care face apel obsesiv pentru a supra-viețui, iar singurul care se roagă alături de și împreună cu el este Piggy. Acesta enunță explicit același deziderat când nu mai e tocmai clar la ce ar fi de folos prezența tatălui lui Ralph, invocat de câteva ori: „ar ține focul aprins”³³. Piggy îl va sprijini pe Ralph pe măsură ce acesta pare a obose și a-și pierde reperele, luciditatea, îi preia sarcina în momente de cumpănă, ca un destoinic apostol: „Și cred că vă pot spune ce-are să zică Ralph. Fumul e lucrul cel mai important pe insulă și nu poți avea fum, dacă nu faci foc.”³⁴; „Focul... salvarea.”³⁵; „Ralph ți-a repetat destul de des, spuse Piggy posac. Cum altfel vrei să fim salvați?”³⁶; „Firește că trebuie. Fiindcă fumul e un semnal și nu putem fi salvați, dacă nu avem fum.”³⁷ Piggy nu obosește, niciodată, va rămâne vocea limpede ca cristalul a rațiunii până la final, până când va fi ucis, ca urmare a unei tentative sortite eșecului, dar asumate, de a-și recupera ochelarii și, implicit, focul.

Pentru ceilalți băieți, sălbaticii conduși de Jack, focul are o singură utilitate, prozaică: instrument de gătire a porcilor vânați. Pentru a-l procura apelează la un gest brutal, definitiv: furtul prin forță brută, dezlănțuită. „- Șefule... - Ce-i? – Cum aprindem focul? (...) Dăm năvală peste ei și le luăm focul.”³⁸. Și, pentru că nu sunt interesați să și-l mențină arzând, ritualul se repetă după treizeci de pagini: „- Șefule... - Ce-i? – Cu ce aprindem focul? (...) O să luăm foc de la ceilalți.”³⁹, cu diferența că, de data aceasta, fură sursa focului, ochelarii lui Piggy. Și toate acestea printr-o manifestare a unei violențe gratuite, a unei sălbăticii atavice, întrucât, după cum conchide Ralph, ofensat, uimit, amărât: „Le-am fi dat focul de la noi, dacă ne-ar fi cerut. (...) Noi le-am fi dat un foc de bunăvoie, dar ni

²⁶ *Ibidem*, p. 186.

²⁷ *Ibidem*, p. 193.

²⁸ *Ibidem*, p. 196-197.

²⁹ *Ibidem*, p. 200.

³⁰ *Ibidem*, p. 202.

³¹ *Ibidem*, p. 210.

³² *Ibidem*, p. 215.

³³ *Ibidem*, p. 106.

³⁴ *Ibidem*, p. 146.

³⁵ *Ibidem*, p. 172.

³⁶ *Ibidem*, p. 185.

³⁷ *Ibidem*, p. 197.

³⁸ *Ibidem*, p. 155.

³⁹ *Ibidem*, p. 183.

l-au furat.”⁴⁰ Se confruntă două lumi antagonice, ireconciliabile, a luminii și a tenebrelor, cu victoria inerentă a celei din urmă.

În ceea ce poate să pară o ironie diegetică, dar este, în fond, răspunsul mântuitor *in extremis* la rugăciunea devotată a lui Ralph (și a lui Piggy, apostolul sacrificat), pe ultimele pagini ale romanului, după ce întreaga insulă fusese incendiată de tribul sălbatic, determinat să-l ucidă și pe Ralph, băiatul, ajuns pe plajă la capătul puterilor, ridică brațul într-un ultim gest de apărare, de implorare împotriva morții, pentru a întrezări, ireal, chipul unui ofițer de marină, care îi zâmbește: „- V-am văzut fumul. Ce făceați? V-ați apucat de război sau ce?”⁴¹ Focul și-a îndeplinit, în cele din urmă, menirea.

2. Michel Tournier, *Vineri sau limburile Pacificului*, 1967

Focul este menționat încă din primele pagini ale romanului, în contextul în care Robinson își gătește prima cină, țap la proțap, fript la un foc de eucalipt. Flacăra îl întrecează mai mult decât carnea, iar sursa acesteia e menționată nonșalant. „Se hotără să țină mereu aprins focul acesta și ca să-și încălzească inima și ca să economisească amnarul și cremenea pe care le găsisese într-un buzunar, dar și pentru a-și semnaliza prezența față de eventualii salvatori.”⁴² Remarcăm faptul că autorul recurge la un truc oarecum facil, singurul bun posedat al naufragiatului pe insulă fiind, convenabil, tocmai materialele indispensabile aprinderii focului. Le-ar fi putut oricum procura, în principiu, de la bordul epavei Virginiei, spre care însă nu se va îndrepta decât mai târziu.

Funcționalitatea triplă astfel deja configurată a focului, aceea de instrument al gătirii hranei, de relaxare psihologică și de semnal salvator nu va avea însă o expresie asiduă în paginile romanului. Nu va mai fi niciodată exprimat explicit ca modalitate a gătirii alimentelor.

La început eforturile lui Robinson sunt îndreptate înspre funcția de semnalizare. „Alături de focul continuu aprins pe plajă, adună crengi uscate și o grămadă de varec în stare să se transforme rapid într-un foc fumegător, dacă s-ar fi arătat vreoaică pânză la orizont.”⁴³ Apoi, mai convenabil, descoperă un eucalipt uriaș „al cărui trunchi găunos forma un coș lung, deschis spre cer”⁴⁴. La nevoie copacul poate fi prefăcut în „făclie uriașă, reperabilă de la mare distanță”⁴⁵. Douăzeci de pagini ulterior, când Robinson are mirajul apariției unei corăbii în largul insulei, planul este pus în practică: află rapid la îndemână amnarul și cremenea, aprinde eucaliptul într-o scorbură aflată la răndu-i convenabil lângă rădăcina și „Îndată ieși o trambă de fum înțepător, dar marea pălălaie pe care contase părea să se lase-

⁴⁰ *Ibidem*, p. 193-194.

⁴¹ *Ibidem*, p. 228.

⁴² Michel Tournier, *Vineri sau limburile Pacificului*. Traducere din limba franceză de Ileana Vulpescu, Editura Rao, 2013, p. 18.

⁴³ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

șteptată.”⁴⁶ După cum așteptată avea să se lase și corabia salvatoare, sosită abia după 28 de ani, 2 luni și 19 zile de la naufragiu. Eucaliptul va arde ca „o coloană de flăcări”, ca „o făclie-n noapte”, însă doar pentru a fi „sursă de lumină și de căldură”⁴⁷ pentru un Robinson revenit semiconștient din valurile fetei morgana, care îl aruncă la mal aproape înecat, pentru a doua oară naufragiat. Focul insular îi semnalizează lui Robinson că salvarea sa este pe țărmlu primitor.

Cu sensul de semnalizare mai apare de două (poate de trei) ori, însă niciodată atribuit lui Robinson, care pare să fi încetat, încă din capitolul al doilea, să încerce să mai atragă atenția vreunei virtuale corăbii izbăvitoare. După alte treizeci de pagini Robinson „văzu înălțându-se de după o perdea de copaci un firicel de fum alb, care părea să pornească din Golful Mântuirii”⁴⁸. Înarmat până-n dinți și precaut Robinson descoperă pe plaja golfului nu mântuirea, ci trei pirogi sosite cu patruzeci de indieni costinos araucani în toiul unui ritual canibalic. Consecința imediată este declararea insulei drept fortăreață, cu stingere obligatorie la un ceas după apusul soarelui. Folosirea focului de către Robinson nu mai apare, acum, ca vehicul salvator, ci dimpotrivă, deconspirator în fața pericolelor care vin dinspre mare. Singura salvare o constituie tocmai insula.

Mult mai târziu, deja în a doua jumătate a romanului, Robinson, „înghețat de frică” observă cum „Un firișor de fum alb se-nălța pe cerul senin. Venea, ca și prima oară, din Golful Mântuirii și-avea aceeași consistență grea și lăptoasă pe care-o remarcase Robinson.”⁴⁹ Un alt grup de indieni, mai mare, îndeplinesc același ritual canibalic, doar că, de această dată, intenționează excepțional și sacrificarea unei a doua victime. Care victimă își caută salvarea prin fugă înspre interiorul insulei, ceea ce l-ar fi deconspirat cu certitudine pe Robinson. Cântărind cinic, pragmatic, Robinson decide să împuște victima, nu călăul, pentru a nu asmuți întreg tribul și pentru a oferi indienilor un mod supranatural, nevăzut, miraculos, de îndeplinire a sacrificiului intenționat. În acest moment are loc o intervenție care nu ține de voința protagonistului și care poate fi socotită hazard (sau nu): câinele naufragiatului se smucește, muscheta se descarcă deviat și cade mort următorul.

„La câțiva metri mai departe, într-un desiș de ferigi, un om negru și gol, cu mintea rătăcită de groază, își înclina fruntea-n pământ, iar mâna lui căuta, ca să și-l pună pe grumaz, piciorul unui om alb și bărbos, acoperit cu arme, îmbrăcat în piei de capră. Cu-o căciulă de blană-n capul umplut cu trei milenii de civilizație-occidentală.”⁵⁰ Lui Robinson tocmai ce îi este oferită mântuirea.

Ultima apariție a focului/fumului semnalizator i se datorează lui Vineri. „Robinson fusese alertat de-o trâmbă de fum care se-nălța îndărătul copacilor, în partea dinspre mare.”⁵¹ Suntem deja în desfășurarea unei adevărate inversări de roluri, în care Vineri, emancipat de sub tutela severă a fostului stăpân absolut,

⁴⁶ *Ibidem*, p. 37.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 38.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 67.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 122.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 125.

⁵¹ *Ibidem*, p. 148.

obtuz, rigid, crud, duce o viață proprie, firească, performând și o educație subtilă a lui Robinson, *semnalizându-i* o alternativă existențială. În acest caz e vorba doar de confecționarea unui scut impenetrabil din carapacea unei broaște țestoase, însă aportul lui Vineri în reconfigurarea vieții lui Robinson este cu mult mai amplu și mai semnificativ.

Ultima expresie a focului în paginile romanului ține, aparent, de funcționalitatea sa de relaxare psihologică. Dar nu sub forma unei făclii jucăușe a vreascurilor uscate, ci pe aceea de aprindere a pipei. Robinson salvase de pe Virginia, alături de un munte de bunuri în bună măsură inutile, și pipa căpitanului, om cu atribuții șamanice, la intersecția dintre magician ghicitor în cărți, învățat inițiat în filosofia hermetică și șarlatan epicureic. Un om cu bune și cu rele, însă viu și autentic înainte de toate, personaj principal al prologului romanului, în care, monologând în compania lui Robinson îi prefigurează acestuia, citindu-i în cărți, întreg destinul (prologul se cere recitit după terminarea romanului). Quaker pur și cucernic, Robinson aduce totuși pe insulă pipa și tutunul aferent, pe care le va folosi cu deplină satisfacție. Dar nu doar el. Vineri, în absența stăpânului, îl imită (confuzia și inversarea rolurilor este explicită în roman). Surprins asupra faptului, Vineri se debarasează de instrumentul păcatului în cel mai firesc mod cu putință, îl aruncă în fundul peșterii, aprins, exact acolo unde Robinson depozitase cele patruzeci de butoaie cu praf de pușcă, marfa ilicită transportată de căpitan pe corabie, la rândul ei salvată, fatal, de Robinson de pe epavă. Cum năruirea peșterii e punctul final al *primei existențe* a lui Robinson și nașterea sa în a doua existență, putem considera că focul și-a îndeplinit, finalmente, rolul de instrument mântuitor.

3. J.M. Coetzee, *Foe*, 1986

Focul este menționat de câteva ori în prima parte a romanului, fiind una dintre preocupările cotidiene în gospodăria protagoniștilor. Deloc surprinzător, asociat focului este, din nou, Vineri. „Vineri stătea pe vine în fața sobei, (...), punea vreascuri pe foc, sufla în el, să-l aprindă.”⁵²; „soba, în care tăciunii ultimului foc erau acoperiți mereu cu spuză, pentru că era o treabă istovitoare să faci de fiecare dată focul.”⁵³ Istovitoare pentru cine? De ce anume era istovitoare? Cum anume este făcut focul? Istoria romanului nu aduce lămuriri, deși referirile la întreținerea focului revin, fie în ceea ce o privește pe Susan, care *ajută*, „m-am apucat să strâng vreascuri pentru foc, treabă pe care o luasem asupră-mi.”⁵⁴, fie pe Vineri, care pare a fi *cel care face și întreține focul*: „Mai adu niște lemne, Vineri.”⁵⁵ Întrucât Vineri nu execută ordinul/ceriința, aflăm că acesta nu înțelege decât un număr limitat de cuvinte în limba engleză, câte a considerat Robinson necesar a-l învăța, *lemne* nefiind unul dintre ele, însă *lemne pentru foc*, da. În mod evident ne aflăm în continuare în paradigma metaforei rasei negre menținute în

⁵² J.M. Coetzee, *op. cit.*, p. 16.

⁵³ *Ibidem*, p. 18.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 23.

ignoranță și abrutizare, exploatate de rasa „civilizată” albă strict în concordanță cu necesitățile materiale, exploatarea lemnului pentru foc fiind o construcție astfel în oglindă. Imposibilitatea unei comunicări autentice revine, de asemenea, ca temă predominantă a romanului.

„Focul ținut mocnit zi și noapte”⁵⁶ nu poate face însă față unei furtuni teribile: „iar focul pe care-l păzeam cu zel a fost înghițit de apă.”⁵⁷ Ultima mențiune a focului în roman, după două zile, este absența acestuia, imposibilitatea de a fi iar procurat, „neputând să facem foc”⁵⁸. În pofida circumstanțelor dramatice, protagoniștii fiind flămânzi, înghețați, istoria romanului, așa cum este configurată de Susan Barton, nu ne mai oferă niciun fel de indicii cu privire la modul în care eroii vor fi reușit să supraviețuiască în continuare pe insulă. Este o istorie vădit incompletă, care își așteaptă autorul omniscient și omnipotent, *pe cel care știe și poate să facă focul*, pentru a fi relatată în întregime.

Bibliografie

- ALBÉRÈS, R.M., *Istoria romanului modern*, Editura pentru Literatură Universală, 1968.
- BACHELARD, Gaston, *Aerul și visele*, Editura Univers, 1997.
- BACHELARD, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999.
- BACHELARD, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei*, Editura Univers, 1999.
- BACHELARD, Gaston, *Pământul și reveriile voinței*, Editura Univers, 1998.
- BATTAGLIA, Salvatore, *Mitografia personajului*, Editura Univers, 1976.
- CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Editura Univers, 1995.
- CHEVALIER, Jean; GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri*, Polirom, 2009.
- COETZEE, J.M., *Foe*, Traducere din engleză de Irina Horea, Humanitas fiction, 2016.
- GOLDING, William, *Împăratul muștelor*, Humanitas fiction, 2017.
- GRIGORE, Rodica, „Vineri, Foe & Defoe. Aventura literaturii”, *Observator cultural*, Nr. 829, 01.07.2016, accesat în 02.11.2022 la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/vineri-foe-defoe-aventura-literaturii/>
- HUIZINGA, Johan, *Homo ludens*, Humanitas, 2012.
- KUNDERA, Milan, *Arta romanului*, Humanitas, 2008.
- PAVEL, Toma, *Gândirea romanului*, Humanitas, 2008.
- PLEȘU, Andrei, *Minima moralia*, Humanitas, 2013.
- TOURNIER, Michel, *Vineri sau limburile Pacificului*, Traducere din limba franceză de Ileana Vulpescu, Editura Rao, 2013.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁵⁸ *Ibidem*.